

---

## ქართული საერო და საკარო მწერლობა /

## Georgian Secular and Courtly Literature

---

**ზოია ცხადაია**

**Zoia Tskhadaia**

*შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი*  
*Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature*

### საიათნოვა

### Sayat-nova

The minstrel of love, Sayat-Nova is the only one among the ashugs, poet-singers who perfectly displayed the artistic form and content of this specific poetry. He composed his songs in three languages – Georgian, Armenian and Azerbaijani. In the history of 18th-century urban poetry of Tbilisi, he created a distinctive style, introduced street and market jargon, the language of the lower social layer of the urban population, whose sadness or joy, suffering or happiness were taken by him to heart.

The poetry of ashugs, introduced and established in eighteenth-century Georgian literature, was an entirely new genre. It was believed that the ashugs originated in Tbilisi. Georgia's geographic and cultural location has long attracted the interest of its neighbors. As a result, Christians, Muslims, and Jews coexisted peacefully in Tbilisi, which became a center of rapprochement of national cultures and dialogue between people of different nationalities.

Sayat-Nova started writing verses in Georgian, then (at the age of thirty) – in Armenian. The fact that for some time Sayat-Nova was the court poet to King Erekle II significantly contributed to the priority of writing his verses in Georgian. Most of his listeners were Georgian-speaking population. He is regarded as a kind of symbol of the relationship between the peoples of Transcaucasia, the language style of the city of Tbilisi took on a peculiar color in Sayat-Nova's verses under the influence of the native Armenian.

He was King Erekle's favorite minstrel, a feast lover, beautiful women admirer and comforter of the widows, orphans and the oppressed. His poetry resonated most with the city's lower social class. It was very personal, intimate for them. That is why Sayat-Nova's verse has been preserved in people's minds.

The poetry of ashugs was mainly of amorous character. However, it also contained slashing criticism. The poets used song to express bitter and ambiguous words. Sayat-Nova believed that human dignity consists in love for one's neighbor, people in general, doing good, speaking kind words. In his opinion, the arrogance and wrong-doing cannot be justified by noble birth: he is not malevolent, vindictive, but ambitious, he is aware of the worth of his verses. Sayat-Nova's poems have the form of an appeal. He frequently uses alliteration and makes the text extremely melodious. The "mukhambazi" structure and intonation of the verse, tautological rhymes, rhetorical questions and allegories distinguished him from the succeeding generation of ashug poets; his poems dedicated to King Erekle are of special importance... The poet Sayat-Nova, recognized as a major public figure in Georgian scholarly literature, belongs to all three peoples of Transcaucasia: Georgia, Armenia, Azerbaijan.

**საკვანძო სიტყვები:** აშული, საიათნოვა, თბილისური კილო, ამიერკავკასია, მეფე ერეკლე II.

**Key words:** ashug, Sayat-Nova, Tbilisi speech, Transcaucasia, King Erekle II.

საიათნოვა, „საქართველოს მეფის საზანდარი“ და სიყვარულის მგოსანი, თავის სიმღერებს ქართულ, სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე თხზავდა და მღეროდა. სიმღერებს რამდენიმე ენაზე ქმნიდა, რაც იშვიათი არ ყოფილა თბილისში. ცნობილია, რომ ორ-სამ ენაზე სხვებსაც უცდიათ სასიმღერო ტექსტების შექმნა, მაგრამ ნიჭიერებით ისინი ახლოს ვერ მიდიოდნენ საიათნოვასთან. ამას მოწმობს ის ფაქტი, რომ სხვა აშულები, შესაძლოა, იმხანად საკმაოდ პოპულარულე-ბიც კი, ჩრდილში დარჩნენ. XX საუკუნის გამოჩენილი ქართველი

პოეტი და საიათნოვას ერთ-ერთი მკვლევარი გიორგი ლეონიძე აცხადებდა, რომ საიათნოვა ერთადერთი აშუღია, რომელსაც შეუძლია ლიტერატურის მკვლევართა ინტერესი გამოიწვიოს, როგორც ამ სპეციფიკური პოეზიის მხატვრული ფორმისა და შინაარსის ამომწურველმა. XVIII საუკუნის თბილისურ-ქალაქური პოეზიის ისტორიაში საიათნოვამ შექმნა ინდივიდუალური სტილი, შემოიტანა ქუჩის და ბაზრის ჟარგონი, ენა-ფეიქრების, ბაყლების, მეაბანოეების, ანუ ქალაქის დაბალი სოციალური ფენის ადამიანებისა, რომელთა სევდა თუ სიხარული, ტანჯვა თუ ბედნიერება გულთან ახლოს მიჰქონდა.

მეთვრამეტე საუკუნეში ქართულ მწერლობაში შემოსული და დამკვიდრებული აშუღური პოეზია სრულიად ახალი ჟანრი იყო. ის, პირველ ყოვლისა, განკუთვნილი იყო „სააშუღოდ, სალაღობოდ“, როგორც ასეთი ტიპის ლექსებზე ამბობდა შოთა რუსთაველი „ვეფხისტყაოსანში“. აშუღური ტექსტები შორს იყო ქართულ პოეზიაში მანამდე არსებული აღმოსავლური ვარდისა და ბულბულის სენტიმენტებისგან და, მათგან განსხვავებით, აღმოსავლური ტემპერამენტი, ცეცხლოვანი განწყობა და უდარდებლობა მოჰქონდა.

აშუღს თბილისის შექმნილად მიიჩნევდნენ; საქართველო თავისი გეოპოლიტიკური და გეოკულტურული მდებარეობით ყოველთვის იქცევდა მეზობელი, და არა მხოლოდ მეზობელი, ქვეყნების ყურადღებას. ამან განაპირობა ის გარემოება, რომ თბილისი სხვადასხვა ეროვნების ადამიანების კულტურათა დაახლოებისა და დიალოგის ცენტრად იქცა, სადაც ხელსაყრელი პირობები იყო შექმნილი აქ მცხოვრები ხალხების სოციალურ-კულტურული იდენტობის შესანარჩუნებლად. თბილისი ღია ქალაქი იყო, რომელშიც მშვიდობიანად თანაცხოვრობდა ქრისტიანი, მუსლიმი, იუდეველი სარწმუნოების მოსახლეობა. ყველას ჰქონდა უფლება და საშუალება, ეცხოვრა თავისი რჯულისა და ადათის მიხედვით, თავისუფლად გამოეხატა საკუთარი აზრი და დაეცვა თავისი შეხედულება.

აშუღურმა პოეზიამ უშუალოდ კონტაქტი ხალხურ სიტყვიერებასთან, ქალაქურ ფოლკლორთან დაამყარა, გამოიყენა და განავითარა ქალაქური ჟარგონი.

ქალაქის მოსახლეობა მუდამ ჭრელი და მრავალფეროვანი იყო, მაგრამ იგი ყოველთვის თავისი ენით მეტყველებდა. ეს იყო ქალაქური ენა. ქართული ენის ბგერაში ხშირად ისმოდა არაბულ-სპარსულ-

სომხური სიტყვები, მაგრამ ეს სიტყვები ყოველთვის შესისხლხორცებული იყო ქართული ენის ცოცხალ მეტყველებასთან. თბილისმა თავისებური ელფერი შესძინა ამ მრავალფეროვან გამოთქმებს. აშულური პოეზიის ენა, მიუხედავად თავისი აღმოსავლური (სპარსული) წარმოშობისა, ქართულ სივრცეში მაინც გაქართულდა. თბილისი, როგორც საქართველოს გული, ქართული კულტურის გენერატორი, მნიშვნელოვნად განსაზღვრავდა აშულური პოეზიის როგორც შინა-არსობრივ, ასევე, გამომსახველობით ეფექტსაც. საუკუნეთა განმავლობაში თბილისმა მრავალი უცხო ენობრივი და კულტურული ნაკადი შემოიერთა და ის ქართულ ყაიდაზე გარდაქმნა, მას თავისებური იერი მისცა. სხვადასხვა მოდემისა და სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ძველი მოქალაქენი უმეტესწილად თბილისის განაპირა უბნებში ცხოვრობდნენ. აქ ისინი უახლოვდებოდნენ ერთმანეთს, სწავლობდნენ ერთმანეთის ენას და მუდმივად ურთიერთობის ზეგავლენით თბილისის ენაც განსაკუთრებულ ინდივიდუალურ და კოლორიტულ ელფერს იძენდა. ამ ვითარებაში ყალიბდებოდა აშულური პოეზია თბილის-ქალაქში.

აშულური პოეზიის პირველი ნიმუშები ჯერ კიდევ XVII ს-ის მიწურულს გაჩნდა. აშულები ჭიანურზე, ჩონგურზე ქართულ-აზერბაიჯანულ, სპარსულ ენებზე ბაიათებს თხზავდნენ და ასრულებდნენ. XVIII საუკუნეში უფრო მრავლად იყვნენ ვაჭრულ-ხელოსნური წრიდან გამოსული პოეტები. ლიტერატურაში იჭრება ვაჭრულ-ხელოსნური თემატიკა და მოტივები აშულური პოეზიის სახით.

XVIII ს-ში მრავლად იყვნენ ბაიათ-მუხამბაზების მთხრობელები და მომღერლები. მათ სპარსული ყვავილების მეზღვეებს უწოდებდნენ, მაგრამ გამორჩეული ადგილი მათ შორის საიათნოვას ეკავა.

საიათნოვას შესახებ ქართულ საისტორიო მწერლობაში პირველ ცნობას თეიმურაზ ბაგრატიონი (ბატონიშვილი) გვაწვდის, შემდეგ კი პ. იოსელიანი, ზ. ჭიჭინაძე, და სხვები; ორიოდღე ლექსი გამოქვეყნდა ი. ჭავჭავაძის „ივერიაში“ (1877, №28, 30), მაგრამ საიათნოვას სახელი ქართულ რეალობაში მაინც მივიწყებული იყო. ამ მხრივ დიდი ამაგი გასწია ი. გრიშაშვილმა, მისი გამოკვლევებით ქართული საზოგადოება ხელახლა გაეცნო საიათნოვას. იდეა ამ საქმის წამოწყებისა ჩაისახა 1914 წლის 14 მაისს, როცა თბილისში, თათრის მოედანზე, სომხური ეკლესიის ეზოში საფუძველი ჩაეყარა საიათნოვას

სიმბოლური საფლავის ძეგლს. ამ თავყრილობას ესწრებოდნენ ოვ. თუმანიანი, სხვა სომეხი მწერლები და ქართველი ლიტერატორები: ს. ფირცხალავა, გ. რცხილამე, კ. მაყაშვილი, ნ. ნაკაშიძე, ი. ნაკაშიძე, ი. იმედაშვილი და სხვ. ახალგაზრდა პოეტი ი. გრიშაშვილი ქართველ ლიტერატორთა თხოვნით 1914 წლიდან შეუდგა საიათნოვაზე მასალეზის შეგროვებას. ამ საქმეში მას ეხმარებოდა ნ. მარი, რომელმაც 15 ლექსი გამოუგზავნა თეიმურაზ ბაგრატიონისეული დავთრიდან გადმოწერილი. პოეტ-მკვლევარს აქტიურ დახმარებას უწევდნენ ი. ყიფშიძე, ი. მეგრელიძე და სხვები. წიგნი 1918 წელს გამოიცა და მას ქართველი ლიტერატურული საზოგადოება გულთბილად გამოეხმაურა. საიათნოვას ბიოგრაფიის და შემოქმედების მეცნიერული კვლევა საფუძველი გახდა მომავალ მკვლევართა დაინტერესებისა.

დღეისათვის ცნობილია საიათნოვას 35 ქართული, 65 – სომხური და 81 – აზერბაიჯანული ლექსი. ქართული ლექსების ავტოგრაფები შემონახული არ არის და მათ ჩვენამდე ზეპირსიტყვიერების გზით და სხვადასხვა პირთა მიერ ჩანაწერების სახით მოაღწიეს. მიუხედავად იმისა, რომ საიათნოვას ქართულ სიმღერათა ხელნაწერები არ გაგვაჩნია, ჩვენამდე შემორჩენილ ვერსიებშიც კარგად ჩანს აშული პოეტის უდავო ნიჭიერება.

საიათნოვამ ლექსების წერა ქართულად დაიწყო, ხოლო შემდეგ (ოცდაათი წლისამ) – სომხურად. ამის დასტურად იოსებ გრიშაშვილს მოაქვს საიათნოვას სომხური ლექსის ქვეშ მინაწერი: „*მე მღვდლის შვილი, არუთინა, ყმაწვილობიდან ოცდაათ წლამდე თავი დაუდე ყოველ სიმღერას და სურფკარაპეტის ძალით ვისწავლე ჭიანური, ჩონგური და ამბურა, ეხლა კი მსურს სომხურადა ვთქოო...*“ (გრიშაშვილი, გვ. 63). ამას იშველიებს არგუმენტად სომეხი მწერალი ახვერდიანიც, როცა წერს, რომ საიათნოვამ ქართული ლექსებით სახელი მოიხვეჭა, სომხური ლექსების წერა მერე დაიწყო. შეიძლება, მისი ქართული ლექსების რიგით პირველობა იმანაც განაპირობა, რომ საიათნოვა მეფე ერეკლეს კარის პოეტი იყო. ძირითადად, მისი მსმენელი საზოგადოება ქართულენოვანი გახლდათ.

მელიქსეთ-ბეგი საიათნოვას ამიერკავკასიის ხალხთა ერთგვარ დულაბად მიიჩნევდა. წიგნში „საიათნოვა“ მკვლევარი წერს: „საიათნოვა არის ერთგვარი სიმბოლო ამიერკავკასიის ხალხთა ურთიერთობისა. იგი ის საუკეთესო დულაბია, რომელიც სომხურს, ქართულსა

და თურქულ-სპარსულ ლიტერატურას ამჭიდროებს“ (1930, გვ. 3). ამ „დუღაბის“ ძალა კი თბილის-ქალაქის ენობრივი სტილი იყო, რომელმაც საიათნოვას ლექსებში თავისებური ელფერი მიიღო მშობლიური სომხურის გავლენით. ვფიქრობთ, ენის ამგვარმა ნაზავმა ხიბლი შემატა აშული პოეტის სიმღერად ნათქვამ სიტყვებს. ლექსში „იტყვიან“ საიათნოვა პოეტური სიტყვის შესახებ ამბობს, რომ იგი ფერზე უნდა იცნონ. როგორც ყველა ბალახი ინა არ არის, ისე ყველა სიტყვა სიტყვა არ არის. ლექსი რაგინდ გარეგნული სამკაულებით მოირთოს, მა-ინც არ იქნება ნამდვილი, თუ გულიდან არ მოდისო. ამას გულისხმობს, როცა წერს:

ხის თეფშს რაგინდ ზარნიშანი მოაწყონ,  
ისევ იმ დასაწვავ პინას იტყვიან...  
... სიტყვა უნდა ერთნაირი ზოლზედდა,  
ემშაკია, ვინს აჰყვება ბოლზედა...  
ან ფერზედ იცნობენ, ან ფოთოლზედა,  
განა ყველა ბალახს ინას იტყვიან...  
(„იტყვიან“)

ეს ლექსი საკუთარი თავის ერთგვარი წარდგენაც არის, მინიშნება იმაზე, რომ უბრალო მთქმელი კი არა, ნამდვილი მოლექსეა, პატივცემული, მიღებული, „საქართველოს მეფის საზანდარი“:

ზოგი კაცი იტყვის: „კაი გვარი ვარ!“  
მაშინ ხო ტირიფიც იტყვის „კვარი ვარ!“  
საქართველოს მეფის საზანდარი ვარ,  
საიათნოვას – არუთინას იტყვიან.  
(„იტყვიან“)

ერეკლე მეფის საყვარელი მგოსანი, ლხინის მოყვარული, ლამაზი ქალების მოტრფიალე და მათზე „ქებული სიტყვების“ უშურველი აშული ქვრივ-ობოლთა და ჩაგრულთა „სულის მუფარახიც“ (მეწამლე) იყო. თავისი ენამოსწრებულობით, სხარტი და ემოციური ლექსებით აღტაცებაში მოჰყავდა მსმენელი: მეფე, დიდებულები, ჩვეულებრივი მოქალაქეები. აშულები ხომ თავადვე თხზავდნენ ლექსის ჰანგებს. საიათნოვას, ცხადია, ამ მხრივაც უხვად ჰქონდა მომადლებული ნიჭი. მის პოპულარობას კიდევ უფრო უწყობდა ხელს მისი ნამღერი ლექ-

სები, სიტყვისა და ჰანგების ნაზავი. დღეს ჩვენს ხელთაა მისი პოეტური ტექსტები, რომლებიც საუკუნეების მიღმა სამყაროს, კონკრეტულად – თბილისის ქუჩაბანდებს დაგვანახებენ, გვაგრძნობინებენ, რა უხაროდა, რა აწუხებდა, რა ამღერებდა, რა აკვნესებდა ერთ რჩეულ თბილისელ აშულს, ტომით უცხოს, გულით – თბილისელს, რომელმაც კარგად იცოდა კაცობის ფასი და ღირსება, რომ „ქვიშა ბამბის ალაგს ვერ დაიჭერს, რაგინდ ყუთნის საპირეშიც გაიწყოს“... მისი სიტყვით, ზოგი კაცი ეშმაკის მსახურია, მაგრამ ეშმაკის ნაშენს ღმერთი არ ამარჯვებინებს: „გოგრა არ გახდება შირაზის შუშა, რაგინდ მაღლა სარკმელშიაც გაიწყოს!“ ამ აფორისტული ნათქვამის შემდეგ იგი კვლავ წარმოგვიდგენს თავს, საკმაოდ თავდაჯერებულად, ამბიციურად. საფუძველი ამისა მისი მართალი ლექსებია და ის სიყვარული, რომელსაც გრძნობდა გარშემომყოფთა მხრიდან:

ნუვინ იტყვის, საზანდარი ვინა ვარ,  
ანა – ბანა ვიცი, სიტყვით წინა ვარ!  
საიათნოვა მექიან, არუთინა ვარ,  
სიტყვას ვიტყვი, ცამ ქუხილი დაიწყოს!  
(„ვინა ვარ“)

ყველაზე მეტად მაინც ქალაქის დაბალი სოციალური ფენის საზოგადოებას ეხმიანებოდა მისი პოეზია, მათთვის იყო ძალზე მახლობელი, ინტიმური, ამიტომაც გაძლო საიათნოვას ლექსმა ხალხის მეხსიერებაში.

მართალია, აშულური პოეზია, ძირითადად, სატრფიალო ხასიათისა იყო, მაგრამ მასში არაიშვიათად ისმოდა კრიტიკული ნოტებიც. მწარე და ორაზროვან სიტყვებს პოეტები ტკბილი სიმღერით გამოთქვამდნენ. საიათნოვას ლექსი აქაც განსაკუთრებული იყო: „ზოგი უძლური კაცი სხვის ძალას იწუნებს“... „ჟანგიანი დანის პატრონს ხორასნის ძვირფასი ხმალი არ მოსწონს“...; საიათნოვას ადამიანის ღირსებად მიაჩნდა მეზობლის, მოყვასის (ახლობლის), ზოგადად, ადამიანის სიყვარული, სიკეთის გაცემა, უშურველობა, ტკბილი სიტყვა. მისი აზრით, ქედმაღლობას და აკვაცობას გვარიშვილობაც (თავადობაც) ვერ გადაფარავს: „ავ კაცს რაში უნდა გვარიშვილობა, შეაგინებინებს კაი მამასა!“. საიათნოვა არ არის ბოროტი, შურისმაძიებელი,

მაგრამ პატივმოყვარეა. კარგად ესმის თავისი ლექსების ღირსება. იგი გულკეთილია და სხვასაც იმას გააგონებს, რასაც თვითონ ფიქრობს: „დაე მტერმა ბაღლამი (შხამი) მოგაწოდოს, შენ შაქარი მიაწოდე, საიათნოვო“.

საიათნოვას პოეზიაში ჟღერს სოციალური, ფილოსოფიური, სა-ხოტბო მოტივები, მაგრამ მისი ქართული ლექსების უმრავლესობა სატრფიალო ხასიათისაა. ის მშვენიერების ტრფიალია. მის ლექსებს უფრო მეტად მიმართვის ფორმა აქვს. ქმნის ახალი სიტყვებს, ხშირად იყენებს ალიტერაციებს და ძალზე კეთილხმოვანს ხდის ტექსტს:

თავად გადამდნარი ოწრო, ქურისაგან ლამაზი ხარ,  
შუშავ შირაზის, შამახის სურისაგან ლამაზი ხარ.  
(„ლამაზი ხარ“)

ქალაქური პოეზიის სხვა რჩეულ თანამედროვეთა შორის საიათნოვა ჰიპერბოლების, მეტაფორებისა და სათქმელის მეტაფორიზებული შედარებების სიუხვით გამოირჩევა;

რა ზარბაზი, რა ატლასი, რა ზარი ვარ, იცის განა?  
იასა, ვარდს ენატრება, რა ქარი ვარ, იცის განა?  
ნიადაგ საზით ხელშია ნოქარი ვარ, იცის განა?  
მაშ, არ შეუტყვია განა? მაშ, არ შეუტყვია განა?  
... საიათნოვა ამას ვჩივი, სამალი ვერ მიშოვია,  
მინდა გული ზედ ავაგო და ხმალი ვერ მიშოვია,  
მისი უბის ბროწეულის ნამალი ვერ მიშოვია,  
თავი მტკივა, გული მტკივა, წამალი ვერ მიშოვია,  
მომაქვს ზარის ხელმანდილი, ხუმარი ვარ, იცის განა?  
თითონ არა იცის განა? მაშ, არ შეუტყვია განა?  
(„იცის განა?“)

აღმოსავლური პოეზიისთვის დამახასიათებელი მხატვრული ეფექტებით და სახეებით გამოთქვამს თავის სამიჯნურო განწყობას „საწყალი საიათნოვა“, სიყვარულის ეშხით დამწვარ-დაბნედილი კაცი... მთელ ქვეყანას რომ ებრალება... სიყვარულმა რომ გაათავა... მისი სატრფო მზესავით ლამაზია, შუალამის ვარსკვლავია, სანთელია,



ჯეირანია, გაზაფხულის იაა... მისი რიტორიკული, გულუბრყვილო კითხვები მიჯნურისადმი სავსეა აღმოსავლური ფერადებითა და რაინდული გულწრფელობით, პოეტური ტემპერამენტით, „ცეცხლი რომ უკიდია და ალი არ ჩანს“...

საიათნოვას უყვარს სიტყვებთან შეთამაშება – კეთილხმოვანებისათვის, მწველი გრძნობების გარეგნული სიმსუბუქისათვის:

გიხდება ზარი, ოქროს ღილი, თანა შენია,  
ვინც დაგინახამს, ვერსად წავა, მონა შენია!  
მოდო, ნუ მომკლავ, ხელთ გიჭირავს დანა შენია!  
ბულბული ტირის, დაგიცია განა შენია,  
მიჯნურსა სძინამს, შესმენია ნანა შენია!  
(„ანაშენია“)

აშულურ-ქალაქური სიმღერების ერთ-ერთ გამორჩეულ ტექსტად რჩება საიათნოვას ლექსი „რა იქნება“, რომელშიც ჰიპერბოლიზებული მეტაფორებითაა და შედარებებითაა დამშვენებული მიჯნურთა სახეები:

რა იქნება, ერთხელ ჩვენსა მოხვიდე,  
მთვარესავით ბანიდამ ჩამოხვიდე,  
მერცხალივით კარებიდამ გახვიდე!  
მე არ მინდა, შენ უბრალოდ დახვიდე,  
შენსა პირსა უცხოს დაანახვიდე!

ყოველ დილას გამოვიდე, მზე ვიყო!  
თქვენს ეზოში გადარგული ხე ვიყო!  
მოგინდები, ცულს ნუ დამკრავ, დე ვიყო!  
შენი კარის მეზობელი მე ვიყო,  
შენს სახლსავით ჩვენს სახლშია შახვიდე!  
(„რა იქნება“)

საიათნოვას ლექსის მკვლევრები საგანგებოდ აღნიშნავენ მის მეტაფორულად გამოთქმის ხელოვნებას, იგი მრავალჯერ გაგონილსა და გამოყენებულს ახალ სიცოცხლეს ანიჭებს, მისებურად შემოატრიალებს; „წუთი-ქვეყანა“ ანუ წუთისოფელი მისთვის ხშირად

მოწყენილია. შვებას მიჯნურის ძეგნაში მოელის, მოუხმობს, თან ფრთხილობს:

*ფიანდაზი მოგიხდება, ზარბაზედ, ზარზედ გამოდი,  
არამც ვინმე დაგინახოს, ფარდის ნაფარზედ გამოდი,  
შველი ხარ თუ ჯერანი ხარ, მართალი ხარ, დაგინახო...  
ერთი წუთი ქართული მაქვს, ცოტა ხანს კარზედ გამოდი.  
(„ფიანდაზი მოგიხდება“)*

„ერთი წუთი ქართული“ ანუ ცოტა სათქმელი:

*გამოხვალ და დაგინახე, ზილფი ჩოგანის ჭირიმე“  
დაწული და დაუწნავი თმები რეჰანის ჭირიმე.  
(„ფიანდაზი მოგიხდება“)*

რეჰანისფერი თმები, როგორც ჩანს, საიათნოვას საყვარელი ფერია, შედარება – ორიგინალური, საიათნოვასეული, მსგავს შედარებას იგი სომხურ ტექსტებშიც მიმართავს (თარგმნა გივი შაჰხანაზარმა):

*ცვრიან რეჰანს გიგავს თმანი,  
შარბაზია, სიმი არი,  
თხელ სახეზე წვრილი წარბი  
ზარნიშანის სხივი არი,  
კბილი – ფერად დამდაგველნი –  
მარგალიტის მძივი არი...  
(„ცვრიან რეჰანს გიგავს თმანი“)*

ანალოგიური შედარება გვხვდება ასევე სომხურიდან ნათარგმნ კიდევ ერთ ლექსში:

*დარდები არის საიათნოვას  
ცრემლის საბაზი,  
თმა რეჰანისა, კლაპიტონის  
წყვილი შარბაზი,  
ჯეირნის წელზე მოხდენილი  
დიბა, ზარბაზი.  
(„თმა რეჰანისა“)*

საინტერესოა, რომ პოეტი მხოლოდ სილამაზის მეხოტბედ არ რჩება. ის მწარე სიმართლესაც იტყვის: „სილამაზე წავა, არც შენ დაგ-რჩება, მასკვლავივით თუგინდ ცაში ახვიდე!“

საიათნოვას პოეზიაში მეფე ერეკლესადმი მიძღვნილი ლექსე-ბი მნიშვნელოვანია როგორც მხატვრული ეფექტებით, ასევე ბიოგრაფიული დეტალების მინიშნებებით. ეს ტექსტები გამოირჩევა აღმოსავლური, დაშაქრული საქებარი სიტყვებით. ძირითადად მიმართავს მეტაფორულ გამოთქმებს და ალიტერაციებს, რაც ლექსის მუსიკალურობას უსვამს ხაზს. თუმცა, მეორე მხრივ, საიათნოვას ერთ-ერთ საუკეთესო ლექსში („მტკვარო ამღვრეულო“) ერეკლე მეფე შედარებულია ამღვრეულ მტკვართან, თბილისის გულზე რომ გაედინება მედიდურად, „ღრუბლიდან“ არ გამოდის, მეფე „ბრაზიანი“ შედარებულია „ავ მიჯნურთან“. მეტაფორაში „ავი მიჯნური“ მაინც იმ სიყვარულს და თავაზიან გრძნობას გამოხატავს აშული პოეტი, რომელიც, ჩანს, არ გამქრალა მის გულში. სასახლიდან გაძევებული საიათნოვა ახპატის მონასტერში აღკვეცილა ბერად, მისთვის ახპატის ეპარქიის მმართველობა მიუციათ. თუმცა, როგორც მისი პოეზიიდან ჩანს, გაუჭირდა საერო ცხოვრებიდან განდგომა. ლექსების წერას კვლავ განაგრძობდა. „არ მინდა“ ჰქვია ბერობაში დაწერილ მის ერთ-ერთ ლექსს. მას არ უნდა ავკაცობა, ავი სიტყვების თქმა, ვერ იქნება ორგული. ადამიანის ღირსებად მას, პირველ ყოვლისა, ზნეობა მიაჩნია. ამ მხრივ ის პირნათელია, თამამია, სუფთაა. ხაზს უსვამს თავის მდაბიო წარმოშობას, რომელიც სულაც არ უშლის ხელს, ფლიდების და ორგულების საყურადღებოდ თქვას ოსტატურად შენიღბულ პარალელებზე დამყარებული სიტყვები: „მე გლეხი ვარ, თავადობა არ მინდა... ერთგული ვარ, ორგულობა არ მინდა“... მთავარი მისი სათქმელი ამ ლექსში მაინც ისაა, რომ საიათნოვას არ უნდა „შავი კაბა“: „ერი ვიყავ, ბერობა რად მინდოდა“. იგი პოეტია, რომელსაც არ ეთმობა ამქვეყნიური ცხოვრება – ამას კიდევ ერთხელ იტყვის ლექსში „რომელს დავაბრალო“.

საიათნოვას როგორც აშულ-მგოსანს, უდავოდ საკუთარი პოეტური სტილი აქვს. მისი ტექსტების მუხამბაზური წყობა და კილო, ტავტოლოგიური რითმები, ინტონაციური მახვილი სტროფების დასასრულს, რიტორიკული კითხვები, ალიტერაციები და ალეგორიები მას გამოარჩევს თავისი მომდევნო თაობის აშული პოეტებისგან. ის არ

მოქცეულა აღმოსავლური პოეზიის სტერეოტიპების დამთრგუნველ ტყვეობაში. როგორც მკვლევარი ემზარ კვიციანიშვილი წერს, „აშულურ-ქალაქურ პოეზიაზე სამართლიანად ფიქრობენ, რომ იგი ჩვენი მწერლობის მთავარ მაგისტრალურ ხაზად არასოდეს ჩათვლილა, მაგრამ არც იმის უარყოფა შეიძლება, რომ იგი ქართული პოეზიის ერთი ძალზე თავისებური შენაკადია“ (1985, გვ. 8).

ზოგადად, აშულები და განსაკუთრებით საიათნოვას ლექსები ხალხს ასწავლიდნენ მშვენიერებას, უღვიძებდნენ სილამაზით ტკბობის უნარს, ქადაგებდნენ კაცთმოყვარეობას, ერთგულებას მეფისა თუ მეგობრისადმი, მოუწოდებდნენ მიმტევებლობისა და შენდობისაკენ. საიათნოვას ლირიკული გმირი თითქოს გაჩენილია მხოლოდ სიყვარულისთვის, რომელიც განსაკუთრებით სჭირდებოდა ყველა ადამიანს, მთლიანად საზოგადოებას, მით უმეტეს, ისეთ მრავალეროვან, სხვადასხვა კონფესიის ადამიანებით დასახლებულ ქალაქს, როგორც თბილისი იყო. მტრის (განსაკუთრებით ოსმალ-სპარსების, არაბების) მიერ მოყენებულ, ისტორიულ მეხსიერებაში ჩარჩენილ ტკივილს და სიძულვილს ის სალბუნად ედებოდა. განსაკუთრებით ეს ითქმის ქალაქის დაბალ სოციალურ ფენაზე, რომელიც იმხანად მოსახლეობის ძირითად ნაწილს შეადგენდა.

აშულები სიყვარულს გამოხატავდნენ ყველა ერისადმი, მაგრამ არ ივიწყებდნენ თავიანთ სამშობლოს, სადაც იყო მათი ფესვები. ამის ნათელი მაგალითია თავად საიათნოვა. სამ ენაზე შექმნილი მისი პოეტური შემოქმედება თბილისურ სივრცეში ერთიანი, ორიგინალური ჰანგებით გაჟღერდა. საიათნოვამ სპარსული ხმები მრავალ ხმად გაახმოვანა. მეტი სიღრმე მისცა ადამიანთა საფიქრალ-ნააზრევს. საიათნოვას მიერ მყარი სალექსო ფორმებით დაწერილი მუხამბაზები, თეჯნისი, ყაზალი, ბაიათი და სხვ. სანიმუშო იყო როგორც მისი თანამედროვე, ასევე შემდგომი აშულებისათვის (ალავერდა, მირზაჯანა, საზანდარ ბაში გიორგი, დაბლიშვილი, ბულბულა, ბეჩარა, მაჩაბელი, შამჩი მეღქო, სკანდარნოვა, იეთიმ გურჯი). აშულური პოეზიის რეპრეზენტაცია აღინიშნება ქართველი რომანტიკოსი პოეტების: ალ. ჭავჭავაძის და გრ. ორბელიანის შემოქმედებაში, მოგვიანებით – აკაკი წერეთლის შესანიშნავ მუხამბაზებში, რომელთა მიზანი იყო ქართულ სასიმღერო ლირიკულ ტექსტებში დავიწყებას არ მისცემოდა და

ახლებურად გაჟღერებულიყო აშუღთა პოეზიის კეთილხმოვანება და ზნეობრივი სიფაქიზე.

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში დიდ სახალხო აშუღად აღიარებული პოეტი საიათნოვა თავისი შემოქმედებით ეკუთვნის ამიერკავკასიის სამივე ერს: საქართველოს, სომხეთს, აზერბაიჯანს, რომელთა მკვიდრნიც სხვადასხვა რელიგიას (კონფესიას) მიეკუთვნებიან. სამ ენაზე ლექსთა მთხზველი იგი იყო აშუღური პოეზიის პირველი საუკეთესო წარმომადგენელი, რომელსაც ბევრი მიმბაძველი გაუჩნდა, ძირითადად, თბილისელი სომხები, ასევე აზერბაიჯანელები და ქართველები. საიათნოვას პოეზია მდიდარია აღმოსავლური სალექსო ფორმებით და ლექსიკით. სომეხი მკვლევარი მელიქსეთ-ბეგი წერს: „საიათნოვა არის ერთგვარი სიმბოლო ამიერკავკასიის ხალხთა ურთიერთობისა. იგი ის საუცხოვო დულაბია, რომელშიც სომხურს, ქართულსა და თურქულ-სპარსულ ლიტერატურას ამჭიდროებს“.

### გამოყენებული ლიტერატურა:

- გრიშაშვილი, ი. (1963). საიათნოვა, წიგნში: ძველი თბილისის ბოჰემა, ტ. III, თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“.
- კვიციანიშვილი, ე. (1985). მუხამბაზო, რა ტკბილი რამა ხარო, წიგნში: ქართული ქალაქური პოეზია, ტ. 16, თბილისი: „ნაკადული“.
- მელიქსეთ-ბეგი, ლ. (1930). საიათნოვა, თბილისი: „ქართული წიგნი“.
- შაჰნაზარი გ. საიათნოვას ლექსები, თარგმანი, თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“.

### References:

- Grishashvili, I. (1963). Saiatnova, ts'ignshi: dzveli tbilisis bohema, t'.III. [Sayat-nova. in: The Bohema of Old Tbilisi]. Tbilisi: „Sabchota Sakartvelo“.
- K'vit'aishvili, E. (1985). Mukhambazo, ra t'k'bili rama kharo, ts'ignshi: kalakuri p'oezia, t'. 16. [Mukhambazi, how sweet voice you have. in: Urban Poetry].
- Melikset-Begi, L. (1930). Saiatnova. [Sayat-nova]. Tbilisi: “Nakaduli”.
- Shaknazari, G. (1972). Saiatnovas leksebi, targmani [Sayat-nova. Poems]. Tbilisi: „Sabchota Sakartvelo“.